

bok recensioner

Genterapi och etik - en lysande sammanfattning

ANDERS NORDGREN (ED)

Gene Therapy and Ethics

Uppsala. *Acta Universitatis Upsaliensis. Studies in Bioethics and Research Ethics* 4. 1999, 175 sidor.

Genterapi är ett samlingsnamn på olika försök att överföra genetiskt material (DNA) till en individ – och eventuellt individens barn etc. Genöverföring torde dock var en mer täckande beskrivning. Det handlar nämligen inte bara om behandling och prevention, utan också om möjlig "förbättring" av en individ utan sjukdom, skada eller handikapp eller risk för sådan. Vad gäller människor har försöken med genöverföring än så länge varit blygsam och framgångarna få.

Kontroverserna har emellertid varit många och intensiva. I Uppsala anordnades därför en konferens 1998 där bl.a. bioetiker, genetiker och samhällsvetare fick mötas och diskutera. Boken, "Gene Therapy and Ethics", där inläggen vid konferensen presenteras, ska främst ses som ett försök att stimulera till fortsatt debatt och forskning vad gäller de etiska, rättsliga och sociala implikationerna av genöverföring.

Efter en översiktlig introduktion följer fem olika delar som belyser (1) rent vetenskapliga aspekter, (2) möjliga historiska lärdomar, (3) några begreppsliga frågor, (4) den tyska och japanska debatten, och (5) frågor som mer speciellt rör testning, screening, urval, behandling och prevention.

Personligen hade jag speciellt stort utbyte av tre kapitel. Detta gäller inledningen (Nordgren), samt två av de tre bidrag som tar upp begreppsliga frågor (Lebackz och Juengst). Anders Nordgren förtjänar

verkligen beröm för sitt försök att ge en översiktlig och begriplig sammanfattning. Den är rent av lysande. Vad gäller de begreppsliga frågorna är det framför allt de två författarnas diskussioner kring möjliga definitioner av begrepp som sjukdom, handikapp och hälsa som ställer till eftertanke. Distinktionerna är inte bara oklara, utan varje försök till gränsdragning får långtgående konsekvenser för hur genöverföring bör förstås och bedömas. De två kapitlen är dessutom mycket relevanta vad gäller hälso- och sjukvårdens allmänna roll i samhället.

Detta är alltså en bok som alla med intresse för genöverföring bör ha utbyte av att läsa. En liten varning är dock på sin plats. Boken är ingen sängläsning. Några kapitel är rätt svåra – åtminstone för mig (t.ex. Smith, Brenner, Graumann och Munthe). Vidare tycks ett kapitel, som annars är mycket läsvärt, vara en oredigerad publicering av den muntliga presentationen (LeRoy Walters). I texten hänvisas till en rad bilder som inte finns i boken.

Tore Nilstun

Om vårdens behov av en "långsamhetens kultur"

ULLA WALDENSTRÖM

Sista åren med Carl-Axel

Carlssons Bokförlag, 2000, 117 sidor.

Carl-Axel Nilsson, gynekolog och hälsoekonom, dog den 26 maj 1998 efter att under tretton månader ha levt med diagnosen hjärntumör. Om denna tid, om värden av Carl-Axel, om hans starka personlighet och om hans kärlek har Ulla Waldenström skrivit en gripande och mycket läsvärd bok. Med ett lätt och precist handlag diskuterar hon svåra frågor i skärningspunkten mellan det privata livet och existentiella livsvillkor. Samtidigt finns en dramatik i skildringen som gör att man gärna läser boken i ett sträck.

I slutkapitlen knyter författaren, barnmorska och professor i omvårdnadsforskning, samman frågor om omsorg vid livets början med frågor om vård vid livets slut. Båda dessa skeden har det gemensamt att man särskilt behöver beakta tre problemkomplex: upplevelser av smärta, behov av delaktighet och be-

hov av ett personligt stöd. Detta ställer krav på kunskaper, krav på resurser och krav på en adekvat vårdkultur. För Carl-Axel Nilsson kunde kraven tillfredsställas genom en vård på Ersta hospice i en "långsamhetens kultur" (för att låna en term från arbeten av Birgitta Andershed och Britt-Marie Ternstedt). Kontrasten blev stor mot vården på en kirurgavdelning, en "snabbhetens kultur", tekniskt klanderfri men kall och opersonlig, där den anhörige upplevde sig som ett hinder i stället för en resurs.

Många åtgärder behövs för att minska skillnaden mellan dessa olika värdekulturer. En början skulle kunna vara att berörda sjuksköterskor och läkare tar del av Ulla Waldentröms bok.

Claes-Göran Westrin

Lärobok i äldrepsykiatri som borde få stor spridning

CARLO PERRIS & EGIL LINGE

När cirkeln fullbordas En bok om psykiatri med äldre i ett livsperspektiv

Natur och Kultur. 2000, 250 sidor.

Äntligen en svensk lärobok inom ämnesområdet äldrepsykiatri, med betoning på psykiatri.

Det har under senare år kommit flera böcker med tyngdpunkten lagd på demenstillstånd och demensvård. Detta är i och för sig utmärkt och en naturlig följd av de framsteg demensforskningen gjort och gör. Men den dominans som demenstillstånden fått medför även en viss risk. En risk att underhålla en gammal missuppfattning, att psykisk störning hos äldre är lika med demens. Detta har påpekats tidigare, bl a av Emmy Gut i hennes bok "Ålderdomen som erfarenhet" (W&W 1998).

Till denna bok *När cirkeln fullbordas* har författarna fogat samman tre huvuddelar.

Den första beskriver *åldrandet som utvecklingsfas*. Här berörs demografiska data, attityder till äldre, till ålderdomen etc. Det är rappa, intressanta redovisningar, som fyller funktionen att dels ge ett bakåtperspektiv, dels väcka intresse för dagsaktuella synpunkter.

Följande del: *Psykiaterapi med äldre patienter* inleds med ett citat av Freud, som varnade för att bedriva psykoanalys med personer som nått femtioårsåldern, pga att "människor redan då saknar den elasticitet i mentala processer, som en analys kräver"!

Motsatsen blir belyst i kloka synpunkter, där författarna med ett lättillgängligt språk förklarar teorier och begrepp samt exemplifierar terapeut-patientrelationer, överförings- och motöverföringsreaktioner samt olika former av psykiaterapi.

Del tre heter: *Kognitiv psykiaterapi med äldre patienter - teori och tillämpning*.

Carlo Perris, som ju varit en föregångsman i Sverige, vad gäller introducering och beskrivning av kognitiv psykiaterapi, har här tillsammans med Egil Linge givit oss en oerhört stimulerande läsning. För en gammal kliniker inom äldre psykiatri blir denna bok "ljuset i tunneln". En nyanserad individ-orienterad lärobok, där begreppen identitet och integritet, utgör det nav, kring vilket det terapeutiska samtalet utvecklas.

Författarna betonar flera gånger vikten av att terapeuten måste kunna inte bara sin psykiaterapi, utan även vara kompetent att beakta patientens totala psykologiska, sociala och medicinska situation.

Boken innehåller också en omfattande referenslista, den enda marginella anmärkning jag härvidlag kan komma med är att jag saknar namnen: Emmy Gut, Ken Heap och James Mann i den listan.

Om denna bok kan bli obligatorisk inom psykiatrisk geriatrisk och gerontologisk utbildning, alla nivåer då kan vi - alla demografiska data till trots - se framtiden an med optimism, vad avser förståelsen för och omhändertagandet av äldre med psykiska problem.

Anna Berggren

Om inre ekologi

KERSTIN UVNÄS MOBERG

Lugn och beröring. Oxytocinets läkande verkan i kroppen.

Natur och Kultur. 2000, 210 sidor.

Dagligen kan vi läsa om hälsomässiga konsekvenser av stress. Inom forskningen har vår kunskap om stressens fysiologi och patofysiologi ökat markant under

de senaste 50 åren. Vi har betydande kunskaper om hur hjärnans tolkning av yttre och inre stressorer omvandlas till psykofysiologiska svar. Centralt i kroppens stress-svar är hypotalamus och hypofysen. Vid långvarig fysiologisk stress-aktivering kan vårt stressmotstånd försämrats och vi kan hamna i ett tillstånd av psykofysiologisk utmattnings. Trots en yttre stressor så svarar inte kroppens stress-system. Man kan rent bildligt tala om ett frihjul, kroppens stressaktiveringssystem varvar alltså utan att motreglerande krafter sätts in.

Kerstin Uvnäs Moberg och medarbetare har intresserat sig för delar av det system som motverkar att frihjulet rullar fritt. Man kan tala om bromsen, som i att kroppen vid hälsosam stress gasar och bromsar samtidigt. Kerstin Uvnäs Moberg benämner kroppens anti-stress-system för lugn och ro-system. Detta system handlar om tillit och nyfikenhet istället för hot och rädsla. Vi är inte fysiologiskt inställda på försvar utan på att reparera kroppen, bygga upp energiförråden, reproduktion samt kreativitet.

Några viktiga fysiologiska system som ingår i lugn och ro-systemet är det parasympatiska systemet och oxytocinet. Hon framhåller i boken att detta lugn och ro-system är ett bortglömt fysiologiskt mönster. Författaren anser att de kroppsliga och själsliga aspekterna av denna antites till kamp och flyktreaktionens fysiologi nu bör studeras i mera detalj.

Lugn och ro-systemet och teorier relaterade till det passar väl in i aktuella tankar om salutogenetiska faktorer, dvs faktorer som bidrar till hälsa, inte sjukdom. Forskningen har hitintills alltför mycket fokuserat på vad som gör oss sjuka, både inom stressforskningen och annan forskning. Nu finns det behov av att fokusera även på vad det är som stärker vår hälsa. Då är vetenskapligt korrekta studier om hälsans fysiologi av stor vikt.

Kerstin Uvnäs Mobergs bok beskriver på ett

lättfattligt sätt hur oxytocin bildas och frisätts i det centrala nervsystemet, hur olika anti-stress program, inklusive avslappning och beröring, hypnos mm ökar oxytocinhalten, hur lärande och hälsa kan förbättras genom att öka aktiviteten i kroppens lugn och ro-system.

Hon ger en rad tips om hur vi kan öka kroppens produktion av oxytocin och visar också övertygande att oxytocin inte enbart är ett hormon av betydelse för kvinnor.

I ett spännande avslutningskapitel diskuterar författaren "Vår inre ekologi". Genom att skapa en inre balans eller helt enkelt skapa en hållbar inre ekologi kan vi sänka blodtrycket, få bättre tillgång till vårt känsloliv och sexualitet samt bygga grunden för långvarig hälsa.

Den inre ekologins fysiologi är ett spännande forskningsområde. Likväl som kroppens stress-system är komplexa eftersom de är basala för överlevnanden, kommer dock den framtida forskningen om lugn och ro-systemets fysiologi visa att det handlar om långt mera än oxytocin. Kerstin Uvnäs Mobergs bok utgör dock en spännande, lärorik och nyfikenhetsgenererande läsning.

Bengt Arnetz

Våra recensenter

Tore Nilstun är docent vid Enheten för medicinsk etik, Lunds universitet, *Claes-Göran Westrin* professor emeritus i socialmedicin, Uppsala universitet, *Anna Berggren* är f.d. överläkare i geriatrik, *Bengt Arnetz* professor i socialmedicin, Institutionen för folkhälso- och värdvetenskap, Uppsala universitet.